

Hazırlayan: Prof. Dr. Ahmet Aciduman
Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi
Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı

ORTAÇAĞ İSLÂM COĞRAFYASINDA BİLİMSEL TIP

İSLÂM UYGARLIĞI

- Üç evrensel uygarlık
  - ✓ *Yunan uygarlığı*
  - ✓ *İslâm uygarlığı*
  - ✓ *Batı uygarlığı*

İSLÂM UYGARLIĞI

- İslâm uygarlığı
  - *Mısır-Mezopotamya, Yunan-Roma* kültürleri ile
  - *Rönesans*'la başlayıp günümüze kadar gelen *Batı uygarlığı* arasında
- bağlayıcı halka

İSLÂM UYGARLIĞI

- İslâm uygarlığı, **ortak yazı dilinin Arapça** olması nedeniyle, yakın zamana kadar **Arap uygarlığı**
- **İslâm uygarlığı**
- **Arap dilindeki bilim ve uygarlık**

İSLÂM ÖNCESİ ARAP TIBBI (CÂHİLİYYE DEVRİ)

- ◆ Arap yarımadasında İslâmiyet öncesi dönem *Câhiliyye Devri*
- ◆ Arapların İslâm öncesi inanç, tutum ve davranışlarını *İslâmî dönemden* ayırmak için
- ◆ Bilgi düzeyini kast eden bir terim değil
- ◆ **Tedavi**
- ◆ *Kâhin ve Arrafların tedavileri*
- ◆ *İlâç tedavisi*

İSLÂM UYGARLIĞINDA TIP

- ◆ İslâm uygarlığında tıp mensupları önemli bir yere sahip
  - ◆ *Kur'ân bir insanı öldürmeyi bütün insanlığı öldürmüş, bir insanı yaşatmayı da bütün insanları yaşatmış gibi kabul etmekte [Maide 32]*
- ◆ Şarlatan hekimler meslekten uzaklaştırılmakta
- ◆ Hasta haklarının başlangıcı sayılabilecek, hekimlerin hastalarına verdikleri zararın tazmini İslâm hukukunun konuları arasında

İslâm Uygarlığında Tıp

TIBBU'N-NEBEVÎ / TIBB-I NEBEVÎ

- ✓ Kur'ân'ın sağlıkla ilgili ayetleri
- ✓ Hz. Peygamber'in çeşitli nedenlerle tavsiye ettiđi tedaviler
- ✓ Sağlıkla ilgili sözleri (tıbbî hadîsler)
- ✓ Vefatından bir süre sonra derlenmiř
- ✓ Tıbbu'n-Nebevî konusunda ilk eser Abdülmelik bin Habîb tarafından (738)

ORTAÇAĞ İSLÂM DÜNYASINDA BİLİMSEL TIP

- **İslâm bilimi ve tıbbının dönemleri**
  1. Erken Dönem (750 yılına kadar)
  2. Tercüme Dönemi (750-900)
  3. Altın Çağ (900-1100)
  4. Gerileme ve Çöküş Dönemi (1100 yılından başlayarak)

ORTAÇAĞ İSLÂM DÜNYASINDA BİLİMSEL TIP

- **Kabullenici dönem (Tercüme dönemi)**
  - ✓ İslâm coğrafyasının üzerinde oturduğu antik kültür ve tıp anlayışı, dinin teşvikiyle benimsenmiş
  - ✓ ***Cundişâpur***'daki hastane ve tıp eğitimi örnek alınmış
  - ✓ Antik Yunan tıbbına ait bilimsel kitaplar Abbâsîler döneminde Bağdat'ta kurulan ***Beytü'l-Hikme***'de çevrilmiş

ORTAÇAĞ İSLÂM DÜNYASINDA BİLİMSEL TIP

- **Yaratıcı dönem (Altın çağ)**
  - ✓ Tıp alanında yeni gözlem ve deneyimler sonucu yeni bilgiler ve katkılar
  - ✓ Bilimsel düşünce özgünlüğü yüksek düzeyde
  - ✓ Müslüman hekimler ve yazdıkları tıp kitapları yaklaşık altı yüz sene doğu ve batı bilimsel tıp dünyasında önemli yere sahip

ORTAÇAĞ İSLÂM DÜNYASINDA BİLİMSEL TIP

■ Gerileme ve Çöküş Dönemi

- ✓ Bu dönemde Endülüs ve diğer doğu İslâm ülkelerinde bir çok eserler verilmekte ancak, bilinenlere yeni bir bilgi eklememekte
- ✓ XII. ve XIII. yy.da Şam ve Kahire'de yeni hastanelerin inşası ile hastanecilik

Cundişâpur

- ✓ İnan Sâsanî hükümdarı **I. Şâpur** (241-273)
- ✓ Uzun süre yörenin bilim ve sanat merkezi
- ✓ **I. Şâpur**'un Roma İmparatoru **Valerian**'ı yendiği savaştan sonra Suriye'de bulunan sanatçı, bilgin ve işçilerin büyük bir bölümü şehirde

Cundişâpur

- ✓ V. yüzyılın sonunda Anadolu'dan sürülen **Nestûrîler** için sığınak
- ✓ **I. Husrev** (Enûşirvân) (531-579) teşviki ile çok sayıda Hint bilgini de şehirde
- ✓ **I. Husrev** tarafından kurulan tıp, felsefe ve diğer bilimlerin öğretildiği okul nedeniyle şehir bölgenin bilim merkezi

Nestûrîler

- ◆ Doğu bilim çevrelerinde III. yy.dan itibaren Yunancanın yerine Süryanice
- ◆ Süryani-Yunani uygarlığının öncüleri ve taşıyıcıları
- ◆ Nestûrîlik İstanbul Patriđi **Nestorios** tarafından 428 yılında kurulmuş bir Hıristiyan mezhebi
- ◆ Efes Konsili'nde fikirlerinin Hıristiyanlığa aykırılığı - aforoz (431) - sürgün

Nestûrîler

- Sürgün sonrası
- Urfa'ya (Edessa'ya) - iki büyük hastanenin kontrolü ve tıp öğretimi yapan okul
- Yunanca metinlerin Süryaniceye çevrilmesi
- Bilginin Suriye'den Mezopotamya'ya Doğu'da yayılması
- Ortodoks Psikopos Cyrus tarafından buradan da sürülünce Cundişapur'a

Nestûrîler

- Aynı dönemde **Atina Akademisi**'nin Bizans İmparatoru **Justinianus** tarafından kapatılması (529) - Yeni Platoncu hocaların kente gelişi
- Castiglioni'nin yorumuyla, Yahudiler ve Helenleşmiş İranlılar gibi diğer etnik grupların yardımıyla Mezopotamya yoluyla İran'a giren Yunan uygarlığının üzerine doğulu bir giysi giymesi

Cundişâpur

- ✓ İnan'ın 638'de Müslüman egemenliği altına girmesinden sonra, buradaki bilim kurumlarına dokunulmamış
- ✓ Abbâsîler tarafından başta hekimler olmak üzere bilim adamlarına saygı gösterilmiş
- ✓ Cundişâpûr'da yetişmiş hekimler sarayda, bilim adamları da tercüme okullarında görevlendirilmiş

Beytü'l-Hikme

- İskenderiye, Urfa ve Cundişâpur'da İslâm'dan önce başlayan kitap çevirileri, **Emeviler** döneminde (661-750) dağılık
  - Esas çeviri dönemi **Abbâsî** devletinin ilk döneminde (750-860) **Beytü'l-Hikme**'yle
  - ◆ Toplanan eserler ilk dönemde
    - ✓ Huneyn bin İshâk (810-873)
    - ✓ İshâk bin Huneyn (830-910)
    - ✓ El-Kindî (801-870)
    - ✓ Sâbit bin Kurra (836-901)
    - ✓ Kosta bin Luka (ö. 912)
- gibi **Arapça-Yunanca-Süryânîce**'yi çok iyi bilen kişilerce

Beytü'l-Hikme

- ✓ **Halife Mansûr** (754-774) tarafından çekirdeği oluşturulmuş
- ✓ Torunu **Halife Hârûn er-Reşîd** zamanında (786-809) geniş bir yere ve düzenli işleyişe kavuşmuş
- ✓ **Halife Me`mûn** döneminde (813-833) rasathane eki ve geniş ilgi alanları ile düzenli işleyen bir **akademi** olmuş
- ✓ Yerini Musul, Büst, Basra, Bağdat, Kahire, Kayravan, Şiraz ve Rey'de kurulan **dâru'l-ilm/dâru't-kütüblere** bırakarak tarih sahnesinden çekilmiş

Beytü'l-Hikme

- ◆ Eserleri çevrilen önemli hekimler
  - Hippokrat (13)
  - Galen (64)
  - Efesli Rufus (20)
  - Dioskorides
  - Oribasius
  - ✓ Susruta
  - ✓ Çaraka
  - ✓ Vaghbata
  - ✓ Zantâh
  - ✓ Canakya

Dârüşşifâlar

- ✓ Dârüşşifâ
- ✓ Bîmâristân
- ✓ Dârüssıhhâ
- ✓ Dârülafiye
- ✓ Dârülmerzâ
- ✓ Şifaiyye
- ✓ Bîmârhâne
- ✓ Tîmârhâne

- **İslam Uygarlığında hastaneler (dârüşşifâlar) Ortaçağ İslâm Uygarlığında hasta tedavisi ile tıp eğitiminin yapıldığı kurumlar**

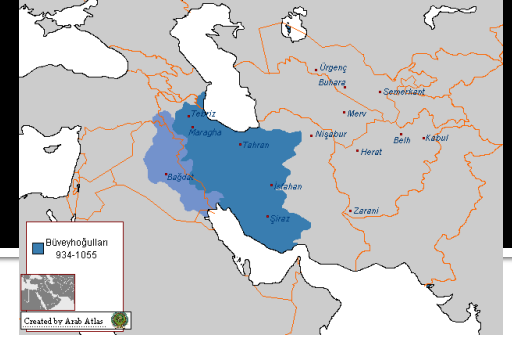
Dârüşşifâlar

- ✓ İlk İslâm hastanesi 707 yılında Emevî halifesi **Velid bin Abdümelik** tarafından Şam'da
- ✓ Bizans *nosocomium*larını taklid eden cüzamlı ve körler için barınak olarak kurulmuş bir yapı
- ✓ Tam teşkilatlı ilk **İslâm hastanesi** Abbâsîler döneminde yaklaşık **800 yılında Halife Hârûn er-Reşîd** tarafından **Bağdat'ta**
- ✓ Yönetimi Cundişâpur hekimlerinden **Cibrâil bin Bahtişû'da**
- ✓ Bu hastane daha sonra Bağdat'ta ve diğer büyük İslâm şehirlerinde kurulacak hastanelere örnek

Dârüşşifâlar

- IX-XVII. yy. arasında Endülüs'ten Hindistan'a Emevî, Abbâsî, Selçuklu, Memluklu, İlhanlı, Timurlu, Akkoyunlu ve Osmanlı ülkelerinde çok sayıda Dârüşşifâ
- ***Adûdî, Nureddîn ve Kalavûn*** hastaneleri Ortaçağ'ın en tanınmış dârüşşifaları

Dârüşşifâlar

◆ Adûdî Dârüşşifâsı

- ✓ 979-980'de Dicle kıyısında **Adûdu'd-devle** tarafından
- ✓ Hastanede 24 hekim görevli - dahiliye, cerrahi ve göz uzmanları
- ✓ Hastanede hekim yardımcıları, hasta bakıcılar ve ilaç hazırlayan eczacılar da mevcut
- ✓ Hekimler haftada iki gün hastaları ziyaret etmekte, gerekli reçete ve diyetleri düzenlemekte
- ✓ Hasta bakımı yanında tıp eğitimi de mevcut
- ✓ Büyük gelir kaynakları ile vakıf olarak işletilmekte
- ✓ Moğolların 1258'de Bağdat'ı ele geçirmeleriyle tahrip olmuş

Dârüşşifâlar

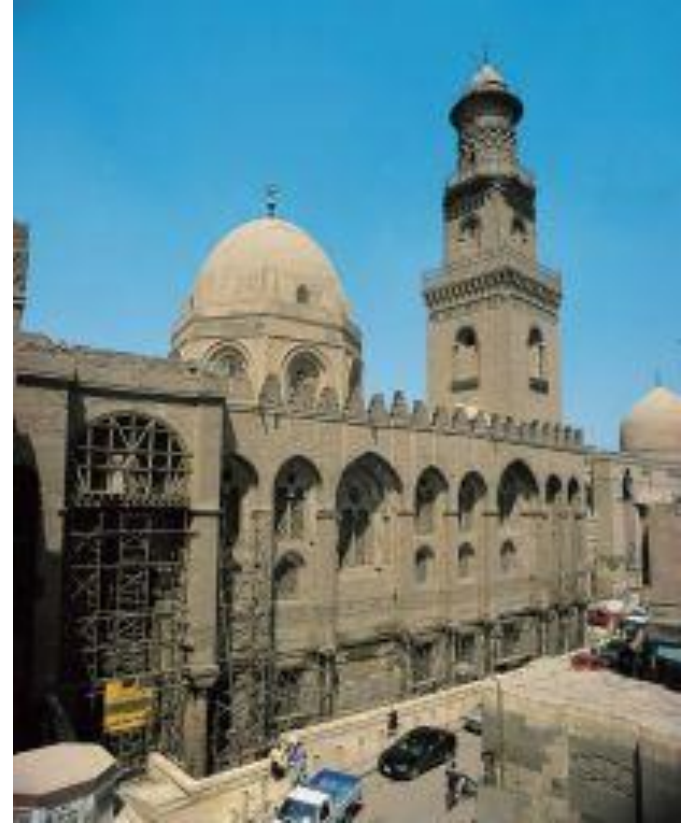
◆ Nureddîn Dârüşşifâsı

- ✓ Şam'da bulunan 1154 tarihli yapı orijinal haliyle günümüze ulaşan en eski hastane
- ✓ Ortada havuz ve dört tarafında dört eyvan, hasta odaları, tuvalet ve banyo odalarını içermekte
- ✓ Vakıf gelirleri ile yönetilmekte
- ✓ Tıp eğitimi yapılmakta
- ✓ Baş hekim, yardımcı hekimler ile yönetim işlerini yürüten personelden oluşan geniş bir kadrosu mevcut
- ✓ Hastaların yemekleri bitişikteki imâretten sağlanmakta

Dârüşşifâlar

◆ Kalavun Darüşşifâsı

- ✓ Mısır'daki en önemli hastane XIII. yy.da **Mansur Kalavun** tarafından yaptırılmış
- ✓ Hastanede çeşitli hastalıklar için bölünmüş farklı koğuşlar
- ✓ Ders salonları, kütüphanesi, camii ve yönetim büroları olan hastane bugün de **Kalavun Hastanesi** olarak işlevini sürdürmekte

Dârüşşifâlar

- ✓ Servet sahibi hayırsever kişiler tarafından yaptırılmakta
- ✓ İşletilmeleri için zengin gelir kaynakları vakfedilmekte
- ✓ Din, mezhep, milliyet farkı gözetilmeden herkese hizmet edilmekte
- ✓ Kadrosunda uzman hekimlerin görev almakta
- ✓ Bu hastanelerde aynı zamanda tıp eğitimi de verilmekte

Tıp Eğitimi

- ◆ **Başlangıçta** tıbbı hevesli gençler,
  - ✓ Tıp otoritelerin gözetiminde hastanelerde hasta başında
  - ✓ Büyük hekimlerin evlerinde aldıkları derslerle
  - ✓ Şehir şehir gezerek ülkenin tanınmış hastanelerinde pratik yaparak
  - ✓ Hekimlerinden belli tıbbî konuların eğitimini alarak yetişmekte

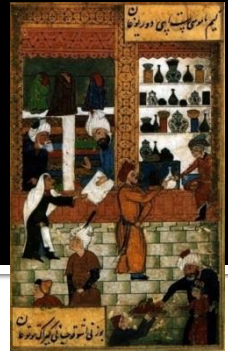
Tıp Eğitimi

- ◆ **Daha sonra** kurulan medreselerin bazılarında tıp eğitimi için açılan bölümlerde yetişmekteiler
  - ✓ Bağdat'ta ***Mustansiriyye*** Medresesi (1227)
    - Şeyh-i Tıb adıyla 10 öğrenciye tıp dersleri veren bir müderris mevcut
  - ✓ Kahire'de ***Müeyyediyye*** Medresesi
  - ✓ Şam'da ***Dahvâriyye, Dunaysiriyye*** ve ***Lebbüdiyye*** Tıp Medreseleri (üçü de yalnızca tıp medresesidir)
    - Dahvâriyye, Mühezzebiddîn ed-Dahvâr'ın (ö. 1230) tıp tahsili amacıyla bağışladığı evi
- ◆ Medreselerdeki tıp eğitiminde mantık ve ahlak yanında geometri ve astronomi gibi bilimler de öğretilmekte

Reisü'l-Etibbâlar

- ◆ Ülkenin çeşitli şehirlerindeki hastanelerindeki hekim tayin ve azillerini yaparlar
- ◆ Hekim geçinenleri sınav yaparak, başarısız olanları hekimlik mesleğinden uzaklaştırma cezası verirler
- ◆ *Abbâsî döneminde (931) Halife Muktedîr, hekim hatası yüzünden bir hastanın ölmesi üzerine Bağdat'taki 860 hekimin sınava alınmasını, başarılı olanlara hekimlik belgesi verilmesini emretmiş ve bu iş için Sinân bin Sâbit'i görevlendirmiş*

Eczacılık

- ✓ Farmakolojinin gelişmesine katkıda bulunmuş distilasyon, filtrasyon ve evaporasyon gibi ince teknikler eczacılığa kazandırılmış
- ✓ İlaçlar, alımını çekici hale getirmek için altın, gümüş gibi yaldızlı ve tatlandırılmış olarak hazırlanmış
- ✓ Hafif serinletici şuruplar (julep), meyve şekerleri, bitki özlerinden yapılmış haplar tıbbın hizmetine sunulmuş

Eczacılık

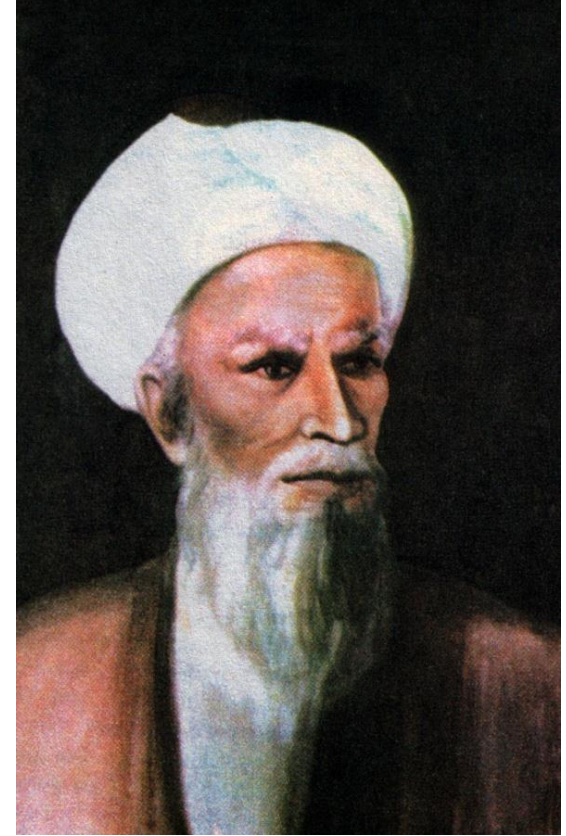
- ✓ Dioskorides (MS. I yy)'in *Materia Medica*'sı *Kitâbü'l-Haşâyiş* adıyla Arapçaya çevrilmiş
- ✓ Dineverî'nin (ö. 895) *Kitâbu'n-Nebât*'ı,
- ✓ Gâfikî'nin (ö. 1165), *Kitâbü'l-Edviyeti'l-Müfrede*'si
- ✓ İbnü'l-Baytar'ın kaleme aldığı *Câmi'u Müfredâti'l-Edviye ve'l-Agziye*'si en çok kullanılan eserler

Altın Çağ

Ebû Bekr er-Râzî (865-925)

- Reyli
- Yirmi yaşına kadar felsefe, matematik, astronomi ve edebiyat eğitimi
- Geç dönemde tıp öğrenimi
- Rey ve Bağdat hastanelerinin yöneticiliği
- Tıp dışında felsefe ve kimya ile uğraşı
- Yarısından fazlası tıbbı aittir olmak üzere iki yüzden fazla risâle ve kitap

Altın Çağ

Ebû Bekr er-Râzî (865-925)

- *Kitâbü'l-Hâvî*
- 1279'da *Liber Continens* adıyla Latinceye çevrilmiş
- 1486 yılında basılmış
- Avrupa tıp fakültelerinde uzun süre ders kitabı olarak okutulmuş

Altın Çağ

Ebû Bekr er-Râzî (865-925)

- *Kitâbü'l-Cüderî ve'l-Hasbe*
- Dünyada çiçek ve kızamık hakkında yazılmış ilk eser
- 1498-1866 yılları arasında Avrupa'da kırktan fazla baskısı yapılmış
- Latince, İngilizce, Almanca ve Fransızcaya çevrilmiş

Altın Çağ

Ebû Bekr er-Râzî (865-925)

- *Kitâbü'l-Mansûrî*
- Horasan valisi Mansûr bin İshâk'a sunulmuş
- On bölüm
- Cremonalı Gerard tarafından Latinceye *Liber Almansoris* adıyla çevrilmiş
- 1481'de Milano'da basılmış

Altın Çağ

Ebû Bekr er-Râzî (865-925)

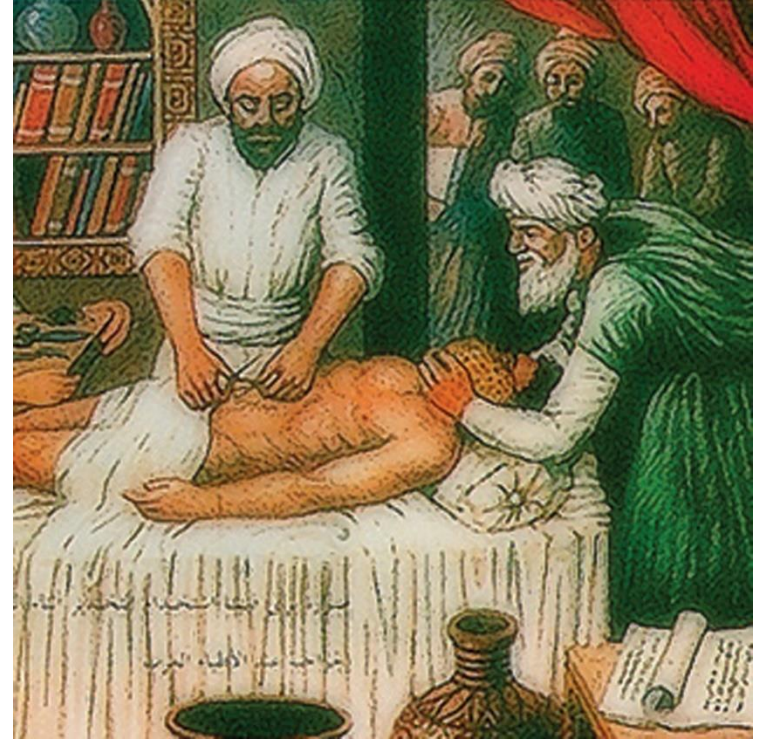
- *Risâle fî Tıbbi'l-Etfal* (*Practica Puerorum*) (~900) adıyla pediatri üzerine yazılan ilk eser
- Halen Latincesi ve çevirileri mevcut

Altın Çağ

Ali bin Abbâs el-Mecûsî (ö. 994)

- Bûveyhî hükümdarı Adûdu'd-devle'nin saray hekimi
- *Kâmilü's-Sinâ'ati't-Tıbbiyye* ya da *Kitâbü'l-Melikî*'yi yazmış
- XIII. yy'a kadar İslâm dünyasında ve Avrupa'da klasik tıp kitabı olarak okutulmuş

Altın Çağ

Ebû'l-Kâsım ez-Zehrâvî (ö. 1013)

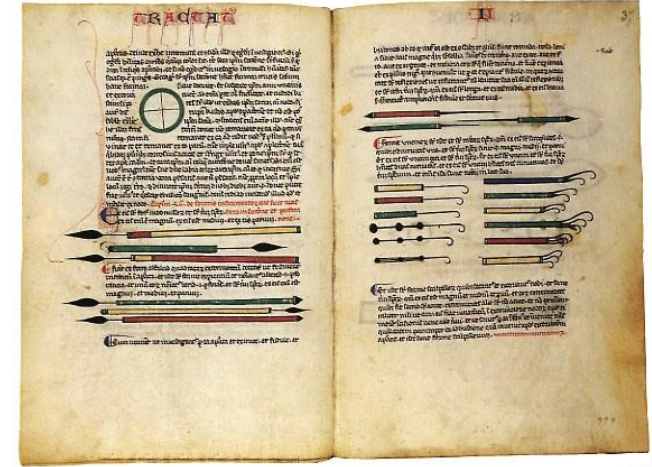
- Batılı kaynaklarda **Abucasis, Albucasis, Azaravius, Alsaharavius**
- Endülüslü
- ***Et-Tasrîf li-men 'Aceze 'an et-Te'lîf*** adlı tek kitabıyla bütün Ortaçağ cerrahisini etkilemiş
- Bir anlamda modern cerrahînin kurucusu

Altın Çağ

Ebû'l-Kâsım ez-Zehrâvî (ö. 1013)

- **Et-Tasrîf**
- 30 ana bölüm
- 30. Bölüm **el-Makâle fî 'Ameli'l-Yed** başlığı ile cerrahî konuları, alet ve operasyon resimleriyle açıklamakta
- 30. Bölüm üç kısım
  - ✓ 1. Bâb: Hastalıkların dağlama ile tedavisi
  - ✓ 2. Bâb: Bıçak ile yapılan operasyonlar
  - ✓ 3. Bâb: Kırık ve çıkıkların tedavisi

ALBUCASIS On Surgery and Instruments

A DEFINITIVE EDITION OF
THE ARABIC TEXT
WITH ENGLISH TRANSLATION
AND COMMENTARY

BY
M. S. SPINK AND G. L. LEWIS

LONDON
THE WELLCOME INSTITUTE OF THE
HISTORY OF MEDICINE
1973

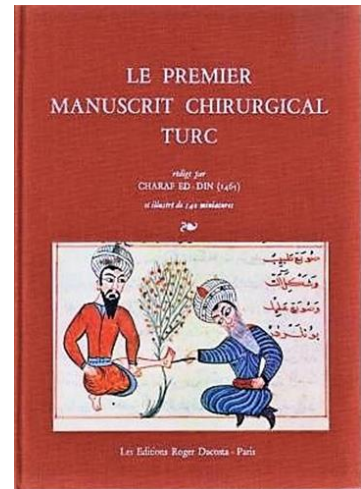
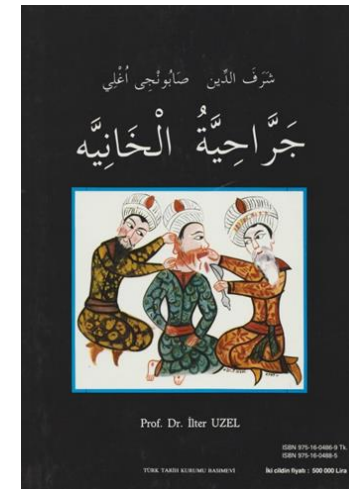
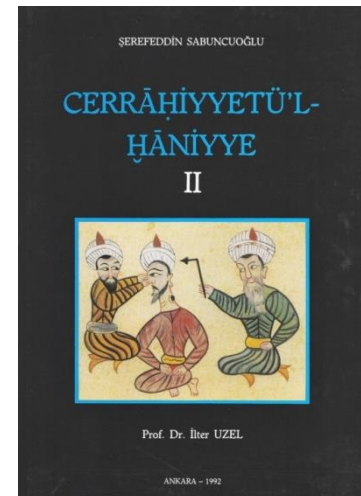
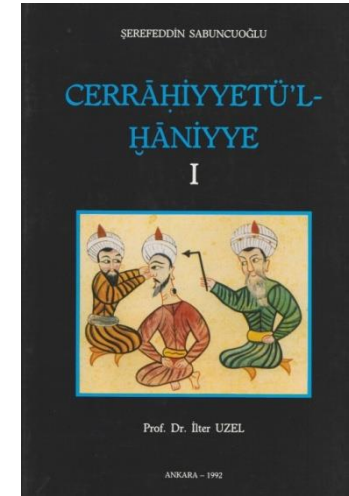

Altın Çağ

Ebû'l-Kâsım ez-Zehrâvî (ö. 1013)

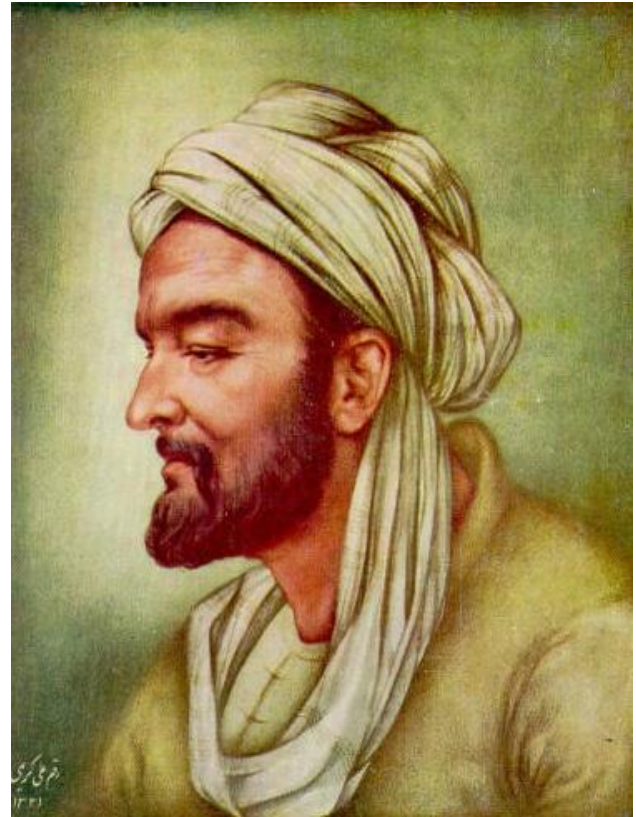
- Latince , İbranîce, Türkçeye çevrilmiş
- Latincesi **Chirurgia Parva** adıyla 1497'de Venedik'te, 1541'de Basel'de 1798'de Oxford'da basılmış
- Batıda Ortaçağın en büyük cerrahı kabul edilen **Guy de Chauliac, Magna Chirurgia'sını** Zehrâvî'den yararlanarak yazmış
- Eserde onu 200'den fazla yerde referans göstermiş

Altın Çağ

İbn Sînâ (980-1037)

- İslâm dünyasında **Şeyhü'r-reis**, Batı dünyasında **Avicenna**
- Buhara yakınlarında Afşena'da doğmuş
- Genç yaşında tıpta otorite
- Hükümdarlara hekim, vezir, danışman olduğu gibi zaman zaman da siyasi tutuklu olup zindana da atılmış
- 200'den fazla eser

Altın Çağ

İbn Sînâ (980-1037)

- ***El-Kânûn fî't-Tıbb***
- Antik Yunan'dan gelen dağınık tıbbî bilgileri sentez ederek sistemleştirmiş, kişisel gözlemleriyle güncelleştirmiş
- Tıp eğitimi ve öğretiminde XVII. yy'ın sonuna kadar Batıda ve XIX. yy'a kadar Doğuda ders kitabı olarak okutulmuş

Altın Çağ

İbn Sînâ (980-1037)

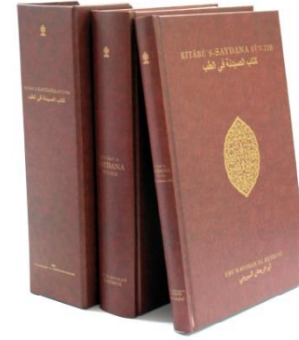
- XII. yy'da Cremonalı Gerard tarafından Latinceye çevrilmiş
- Otuz beş defa basılmış (son baskısı 1658)
- XVII. yy'ın sonuna kadar **Louvain** ve **Montpellier Tıp Fakültelerinde** ders kitabı olarak okutulmuş
- 1491'de İbranice olarak basılmış
- 1593 yılında Roma'da Arapça baskısı yapılmış

Altın Çağ

Ebû Reyhan Muhammed el-Bîrûnî (973-1051)

- ◆ İslâm döneminin en önemli eczacılık kitaplarından biri olan *Kitâbü's-Saydala*'nın yazarı
- ◆ Bu kitap 850 ilaçla ilgili farmakolojik bilgi birikiminin derlemesi
- ◆ Kitapta drogların Yunanca, Süryanice, Arapça ve Farsça dillerdeki karşılıkları yer almakta

KİTAP ADI	KİTÂBÜ'S SAYDANA FİT TİB (2 CİLT)
YAZAR / EDITÖR	Esin KAHYA
DİZİSİ	Bilimin ve Felsefenin Doğulu Öncüleri
YAYIMLAYAN	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
BASIM YILI	2011
BASIM YERİ	Ankara
BASKI	1. Baskı
DİLİ	Arapça/Türkçe
SAYFA SAYISI	496+268
EBAT	16 x 23.5
KAPAK CİNSİ	Mukavva üzeri kuşe svama ve kuşe svama kutu
İÇ KAĞIT CİNSİ	70 gr. Geri Dönüşümlü Kağıt+115 gr kuşe
ADEDİ	2000
ISBN	978-975-17-3574-4

Gerileme Dönemi

Ebû Mervan İbn Zühr (1101-1161)

- ◆ Batıda **Avenzoar**
- ◆ **Kitâbü't-teysir fî'l-müdâvât ve't-tedbîr** (*Tedavi ve perhizle ilgili araştırmaları kolaylaştırıcı kitap*) Endülüs'te yazılmış İslâm eserlerinin en ünlülerinden
- ◆ **Kitâbü'l-agdiyye** (*Beslenmeye dair kitap*)
- ◆ İbn Zühr uyuzu ilk kez tarif etmiş
- ◆ Beslenemeyen hastanın rektum yoluyla beslenmesini sağlamış

Gerileme Dönemi

İbn Rüşd (1126-1198)

- ◆ Batıda **Averroes**
- ◆ Endülüs'ün en önemli İslâm felsefecisi ve hekimlerinden
- ◆ Tıp eseri ***Kitâbü'l-Külliyât*** (*Genel kuralların kitabı*) (***Colliget***) Batı'da çok tanınmış
- ◆ Retinanın görmedeki işlevinden söz etmiş
- ◆ Çiçek geçirenin bir daha bu hastalığa yakalanmayacağını bildirmiş

Gerileme Dönemi

İbn Meymun (Maimonides) (1135-1204)

- ◆ Yahudi hekim ve filozof
- ◆ Mısır'a giderek Selahaddin Eyyübî ve ailesinin hekimliğini yapmış
- ◆ **Kitâbü'l-fusûl** (Aforizmalar) ve **Kitâbü't-tedbîrü's-sihha** (Sağlığın korunmasına dair kitap) adlı eserleriyle tanınmış
- ◆ Zehirler hakkında da bir kitap yazmış

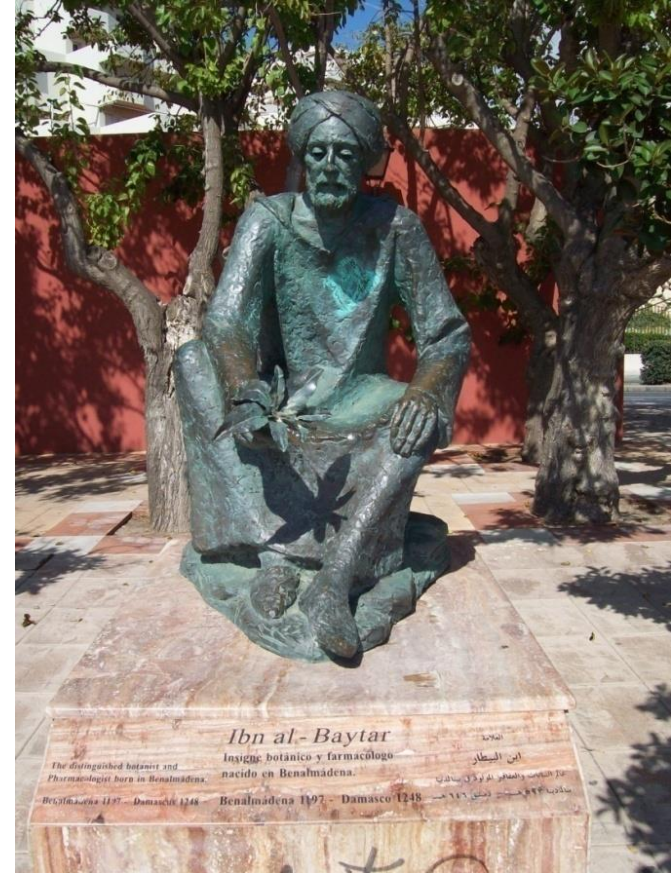

Gerileme Dönemi

İbnü'l Baytar (1197-1248)

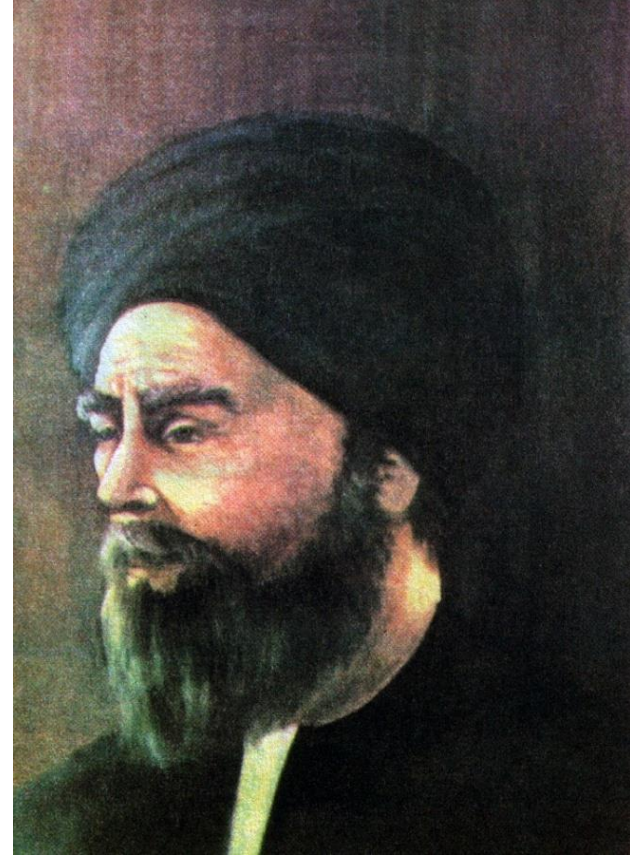
- ◆ 1220'den sonra kuzey Afrika, Mısır, Anadolu ve Makedonya'da bitki araştırmaları yapmış
- ◆ Mısır'a döndüğünde **reisü'l-aşşâb** (ülke eczacılarının başı) olarak atanmış
- ◆ Bitkilerin isimlerini Arapça, Farsça, Berberîce, Latince, Yunanca yazmış
- ◆ **el-Müfredât** (*el-Câmî' li Müfredâti'l-Edviye ve'l-Agziye*)
- ◆ Tıpta kullanılan bitki, hayvan ve maden kökenli 2353 maddeyi alfabetik düzende yazmış

Gerileme Dönemi

İbnü'n-Nefîs (ö. 1288)

- Tıp öğrenimi **Nureddîn Mahmûd Zengî Bimâristânı'nda**
- Sultan Baybars'ın özel hekimi ve hekimbaşı
- ***Küçük kan dolaşımının kaşifi***
- Bu görüş ***Şerhu Teşrîhi'l-Kânûn*** adlı eserinde

Gerileme Dönemi

İbnü'n-Nefîs (ö. 1288)

- ◆ Ancak bu görüş **Michael Servetus**'un *Christianismi Restitutio* (1553) eserinde mevcut
- ◆ 1924 yılında Mısırlı hekim **Al-Tatavî**'nin Almanya'da yaptığı doktora çalışması
- ◆ Küçük kan dolaşımını **İbnü'n-Nefîs** tarafından daha önce ortaya konmuş olduğunu göstermekte

İSLÂM TIBBINİN AVRUPA'YA ETKİSİ

- XI. yy'da İslâm dünyası bilginleri, hekimleri, hastaneleri, zengin kaynakları ve diğer bilim kurumları ile ileri bir uygarlık düzeyinde
- Avrupa karanlık bir dönem yaşamakta
- Avrupa İslâm tıbbını XII. yy'dan itibaren yoğun ve programlı bir şekilde izlemiş
- Aristoteles, Platon, Hipokrat ve Galen gibi antik Yunan, İbn Sînâ, Râzî, Zehrâvî, İbn Rüşd, İbnü'l-Baytâr, Ali bin Abbâs gibi Müslüman bilim adamlarını tanımış ve benimsemiş

İSLÂM TIBBINİN AVRUPA'YA ETKİSİ

- ✓ İslâm tıbbı Avrupa'ya ilk kez Abbâsîler döneminde Sicilya yoluyla
- ✓ X. Yüzyıldan başlayarak Palermo İslâm tıp eğitiminin yapıldığı yer
- ✓ Buraya gelen öğrenciler eğitimleri sonrasında bu tıbbî anlayışı ülkelerine taşımışlar - ilk olarak Salerno'ya

İSLÂM TIBBINİN AVRUPA'YA ETKİSİ

- ✓ Tibbî eserlerin çevirileri İtalya'da **Afrikalı Konstantin** (ö. 1087)
- ✓ Endülüs/İspanya'da **Toledo tercüme okulunun** başındaki **Cremonalı Gerard** (1114-1187) tarafından
- ✓ II. Frederik zamanında (1215-1250) Sicilyalı **Farac bin Sâlim**, **Ebû Bekr er-Râzî'nin *Hâvî*'sini** Latinceye
- ✓ Tercüme işinin yapıldığı yer daha çok Endülüs/İspanya

İSLÂM TIBBINİN AVRUPA'YA ETKİSİ

- ✓ **Toledolu rahip Mark** [Hippokrates, Galenus, Hubeyş ve Huneyn]
- ✓ **Villanovalı Arnold** [İbn Zühr'ün eserleri]
- ✓ **Antakyalı/Pisalı Stephan** [Ali Abbas *Kitabu'l Meliki*]
diğer önemli çevirmenlerden
- ✓ Bu çeviriler, anatomi ve fizyolojinin ortadan kalktığı, hurafenin egemen olduğu Ortaçağ Avrupası tıbbını bilimsel bir anlayışa kavuşturmuş

İSLÂM TIBBINİN AVRUPA'YA ETKİSİ

- ✓ XV-XVI. yy.da Avrupa'da Râzî, İbn Sînâ, İbn Rüşd, Ali bin Abbâs, Huneyn bin İshâk gibi büyük İslâm hekimlerinin eserleri önemli kaynaklardan
- ✓ XIII. yy'a kadar hastaneyi bilmeyen Avrupa, Haçlı Seferleri sırasında tanıdığı İslâm dünyasındaki hastaneleri örnek alarak İtalya'da **Saint Spirito**, Paris'te **le Quinzième** hastanelerini kurmuş ve hastaneler yaygınlaşmış

BİLİM ve TIP TARİHİ AÇISINDAN İSLÂM DÖNEMİNİN ÖNEMİ

- İslâm dünyası kurduğu uygarlık sayesinde Orta Çağ'da yeryüzünün en güçlü ve saygın topluluğu
- Batı Avrupa Hıristiyan dünyası bu üstünlüğün nedenlerini ve kökenlerini doğru saptamış
- Özellikle XII. yy.'ın ikinci yarısında Arapçadan Latinceye yoğun bir çeviri faaliyetine girişilmiş
- Çok sayıda Arapça bilim, felsefe ve tıp eseri Latinceye kazandırılmış

BİLİM ve TIP TARİHİ AÇISINDAN İSLÂM DÖNEMİNİN ÖNEMİ

- ◆ Avrupa'yı uykusundan uyandıran bu dönem **XII. Yüzyıl Rönesansı**
- ◆ Bu uyanış Avrupa'yı Orta Çağ'dan ayırmış, karanlık çağı sonlandırmış
- ◆ Bu dönem Rönesans'ın öncüsü

İSLÂM BİLİMİNİN GERİLEMESİ

- Maddi nedenler
  - ✓ Ekonomik ve sosyal yapıdaki gerileme
  - ✓ Asya steplerinden gelen Moğol istilâsı
- Manevî nedenler
  - ✓ Eğitim yetersizliđi
  - ✓ Din ve felsefe çatışması
  - ✓ Gelenek eksikliği ve kişilerde salt bilgiye karşı isteğin zayıflaması

Sonuç yerine

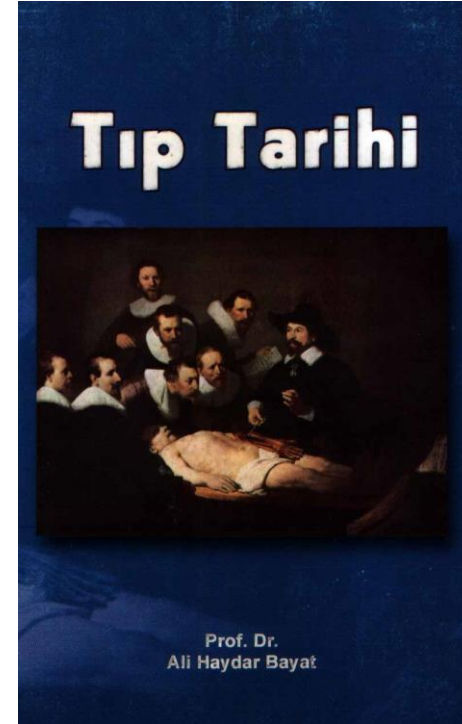
- İslam biliminin iki yönü
  - Bir yandan dışarıdan alınan bilgiler
  - Diğer yandan bilimsel bilgi birikimine Müslümanların yaptıkları katkıları

Kaynaklar

PROF. DR. ALİ HAYDAR BAYAT
(1941-2006)

İZMİR: SADE MATBAA, 2003

Kaynaklar

